

DE LEENRECHTEN IN DE TWEE PAROCHIES

1. De feodaliteit te Ramskapelle

De grenzen van de parochie Dudzele, waaruit Ramskapelle voortgekomen is, liggen helemaal binnen de Evendijk. In de genoemde parochie heeft de Graaf verscheidene grotere en kleinere leenhoven gesticht, en aan enkele leenheren uit de Zandstreek achterlenen toegestaan. Na de bouw van de Evendijk konden Dudzele en Ramskapelle geen grond meer winnen. Het is echter waar dat de feodale toestand, in de genoemde twee parochies, na 1100 enkele wijzigingen ondergaan heeft.

Het belangrijkste leenhof te Ramskapelle is datgene wat, omwille van bepaalde leenrechten, het Hof te Ramskapelle geheten werd. Het leenregister van de Burg uit ca. 1330 vermeldt niet dit leenhof, maar BB 1365, f° 5ro, geeft: „Ioncvrouw Margriete, ser Gillis dochter van den Walle, Matheus wyf van der Buersen, houd een leengoed van minen voorseiden Here, van 8 ymeten lands, lettcl meer iof min, met 3 visscherien ende 9 manscepe der toe behorende, licghende in de prochie van Ramscapelle”. Haar zoon Matheus van der Beurse volgde haar op. Volgens BB 1381, f° 2vo, was Matheus van der Beurse nog steeds leenhouder, en volgens BB 1384, f° 34vo, zijn dochter Marie.

Vanaf BB 1435, f° 81vo, luidt de formule: „met der visscherie daer toebehoorende”. Na de dood van Marie van der Beurse was het leengoed ca. 1430 toegekomen aan Jan van Messein. Diens zoon Willem volgde ca. 1470, en Rykaart, zoon van Willem, in 1496 (BB

1468, f° 121ro). BB 1501, f° 101vo, geeft nog Rykaart van Messein, vanaf 1511 zijn zoon Willem. Deze laatste stierf in 1556 en werd opgevolgd door „zyn couzyn” Loys van Doorne. In 1583 erfde zoon Loys het goed, en in 1598 zijn dochter Katarina. Daarna ging het bezit over naar Maarten van Doorne, en in 1636 naar diens dochter Katarina.

BB 1642, f° 196ro, deelt mede: J. B. Keignaert, gehuwd met Katarina van Doorne, bezit „een leen groot acht ghemeten, inde prochie van Ramscappelle, met eender visscherye”; daarbij horen „elf manschepen”. Het leengoed stond „ten dienste van eenen offerpenninck telcken Baefmesse” (= 1 okt.). Het aangehaalde leenregister omschrijft het leenhof. Het foncier bestond uit twee delen: 1. 4 G 187 R (B 156-58 noord) in het 67e Reig; 2. 3 G 270 R (A 272) in het 55e Reig.

Magdalena van Egmont, Vrouw van Dudzele, bezat achterleen nr 1: 11 G in het 76e Reig, en nr 2: „de mate, eynzele¹ ende ghewichte, mette visscherye binnen den ambachte van Dudzele, daer toe dat staen diveerssche boeten”. Boven zagen we dat het visrecht sloeg op drie waterlopen. Heel waarschijnlijk ging het o.a. om de Noord- en de Zuidwatergang. Nr 3 was 6½ G in het 67e Reig (B 156-58 zuid); nr 4, 128 R in het 153e Reig, „inden dorpe van Dudzele”; nr 5 4 G in het 55e Reig (B 268-71; 275 zuid; 318); nr 6, 21 G in het 55e Reig (A 242-52; 376); nr 7, 4 G in het 66e Reig (B 199), „staende ten dienste van een paer handtschoen telcken Baefmisse”; nr

8, 4 G in het 66e Reig (B 194-95; 198 oost), idem dienst; nr 9, Beuzegheers Hofstede, idem dienst; nr 10, het Potshoofteen; nr 11, 1 G 38 R in het 66e Reig; totale oppervlakte van de manschappen 72 G.

In de 17de eeuw ging de leenopvolging verder als volgt. BB nr 3, f° 39ro: 1695, Frans Keignaert, zoon van J. Baptiste; 1699, Karel, broer van Frans; 1733, J. B. Keignaert, Heer van Dentergem, zoon van Karel; 1735, Bernaert Mathys 'by coope'; BB nr 4, f° 166ro: 1753, Pieter Mathys; 1782, Katarina, dochter van Pieter, gehuwd met A. Vandekerkhove. Katarina Mathys is blijkbaar de laatste Vrouw aan het Hof te Ramscapelle geweest.

In het 55e Reig ligt een leengoed van 19 G (A 253-55; 346-48) met een eigen uitweg (A 366), maar zonder manschappen. We geven in het kort de lijst van de leenhouders. BB 1330, f° 27vo, Rykaart Debloc; ca. 1350, Wouter f. Boudin Devos; BB 1384, f° 36ro, en BB 1435, f° 83ro: van ca. 1400 tot 1512 de familie van Roden; BB 1501, f° 101vo: 1512, Jan Lammins, kanonnik van St.-Donaas, 'by coope'; 1514, Ursule Dewitte erft; ca. 1520, Jan Spierinc koopt; 1531, zijn dochter Barbara; 1538, zijn dochter Johanna; 1546, zijn dochter Anna, gehuwd met Pieter Immeloot; 1597, Loys Boddens koopt; BB nr 3, f° 38vo: de familie Boddens tot 1739, Frans de Gras, Heer van Bochout, gehuwd met Isabella Boddens; BB nr 4, f° 165ro: 1774, Alfons de Gras, zoon van Frans; 1785, zijn zuster Charlotte.

BB 1330, f° 42vo: „Jehan de Dudzele tient en fief 37 mesures de terre, gisant en le prochen de Ramscapelle et Knocken, et si tienton de luy 5 hommages". Margareta, dochter van Jan van Dudzele, erfde het leengoed ca. 1355. BB 1365, f° 19vo: „Joncvrouwe Margriete van Dudzele, uxor Jans van Straten, houd een leengoed van 36 ghemeten lands in Ramsca-

pelle ende in Waescapelle, met 5 manscepe". BB 1384, f° 31vo, geeft nog steeds Margareta van Dudzele als leenhouster.

Verder zullen we zien dat het bedoelde leengoed uit twee stukken foncier bestond: 1. 26 G 60 R, nl. het Stratenleen, dat eigenlijk in Knokke ligt; 2. 9 G 240 R met de molen van Ramscapelle. Aangaande deze molen ontstond in 1416 een ruzie. Schepenen van het Vrije en „Maerc Boen, dienare van Dudseelambocht", stonden op 19 juni „te Ramscapelle, omme te vernemene wat die van Spetelincwerve begherden te doene, also men zeide, an eene muelne toebehorende Ianne van Dudzele"². De twee delen werden ca. 1430 gesplitst. BB 1435, f° 72vo, meldt dat Ligaerd van Scathulle, weduwe van Pieter Juerdaen, hield 26 G 60 R „inde prochie van Waescapelle ende van Cnocke, noort over den Calverkeetdyc ende zuudover den Noordenwaterganc" (= Noordwatergang B), en 9 G 240 R te Ramscapelle.

Maar een nota in de rand verklaart „deze 9 ghemeten 2 linen ende 40 R, ende de vive manscepen zyn ghespleten van desen leene, bi commissie van minen Heere, ende gheleit an een leen, toebehorende Jan de Baenst, hier achtere". Inderdaad f° 77vo verklaart: „Jan de Baenst, bailliu van Brugge in desen tiden, houd een leengoed... met eenre muelen daerup staende... gheheten tgoed ten Velde... daer of dats leghet 9 ghemeten 2 linen 40 R lands inde prochie van Ramscapelle, metter vorseider muelne daerup staende, zuud van der kerken".

De 9 G 240 R, die voortaan een deel van het foncier van Veldegoed uitmaakten, liggen in het 82e Reig (A 190; B 49-50 west; 51-54; 56-57). Daarbij hoort een deel van de Molenweg. Ook de bewuste vijf manschappen bevinden zich in Ramscapelle. Een achterleen bestond uit een erfelijke rente van 18 pd. par. op

ca. 100 R, „wesende de mote ofte muelenwal vande muelen van Ramscapelle, ghespleten vanden naerschreven leengoede”. De overige vier manschappen vormen een blok van 11½ G in het 55e Reig (A 220; 225-27; 233-35)³.

Na Liegaerd van Scathille bezat haar zoon Jan Juerdaen de 26 G 60 R, d.i. het Stratenleen, en ca. 1450 haar kleinzoon Willem. BB 1468, f° 109vo, stelt het leen op de naam Margareta Vandeneede, echtgenote van Adriaan Gys, en situeert het in Westkapelle en Knokke, maar een nota zet de fout recht: „In Lysseweghe dit leen”, d.w.z. in het ambacht Lissewege, nl. in de parochie Knokke⁴; f° 117vo, registreert de 9 G 240 R nog eenmaal afzonderlijk, maar voegt erbij: „ghespleten vanden leene toebehoorende Willem f. Jans Juerdaens hiervooren”.

Te Ramscapelle ligt een blok grond van 40 G, die bestond uit 25 G 100 R foncier en 7 achterlenen. BB 1330, f° 50vo, meldt: „Damoiselle Marie de le Weyde tient en fief 25 mesures et 1 linge, gisant en le proche de Roemscapelle, et si tientent de luy 7 hommages”. Blijkbaar hing dit leenhof aanvankelijk af van Aaishove te Kruishoutem, want het droeg de naam Aaishove. Maar de feodale toestand verviel, toen Brugge in 1331 het leengoed kocht (hst. 5 par. 2).

Anderzijds werd 12 G allodiale grond te Ramscapelle in 1618 feodaal gemaakt. BB 1501, f° 104vo: „Alexander van Eyewerve f. Jan houdt te leene een leengoedt, dat van erfve leen ghemaect es, in plaetse van zeker huys binnen Brugghe, ghenaempt het Ketelkin, leen geweest zynde, ende nu erfve ghemaect volghende de briefven daerof zynde, ghepasseert voor bailluy ende mannen van desen hove, upden 11en july ende 5en septembre 1600 achthiene”. Het leengoed lag bij de hoeve van A. van Eyewerve, „daer Steven Verveert up

wuendt” (Klokhof): 1. de Ossebilk; 2. 3 G 'vettegars' ernaast in het 61 Reig (B 317). Dochter Marie erfde het leen in 1622. BB 1642, f° 211ro: David Nans; zoon Kornelis; BB nr 3, f° 41vo: J. B. Nans; Kornelis Nans; 1664, Pieter van Caloen; 1703, zoon Jan; 1722, zoon Kornelis; BB nr 4, f° 176ro: 1758, zoon Pieter; 1788, zoon Pieter.

Het „hof ende heerelichede van Dudseele, haer bestreckende door het ambacht ende prochie van Dudzele, Coolkercke ende Ramscappelle”, bezat enkele heerlijke rechten, die in het gehele ambacht golden: „item zoo behoort den voornoemden heere van Dudzele, ter causen van syne voornoemde heerelichede, de auditie vande rekenynghe vande respectie kercken vande prochien van Dudseele, Ramscappelle ende Coolkercke, ende vande respectie disschen ende gilden vande voorseyde respectie kercken; het stellen vande kercke ende dischmeesters vande voorseyde respectie kercken, midtsgaders de ontvanghers van diere; binnen de voorseyde ambachten ende prochien de vrye voghelrye ende partryserie; item de vrye jagherye met vrye trompe ende teekene, midtsgaders de vrye maelderye binden voorseyden ambachte ende prochie voorseyt”⁵.

Opvallend is dat het „Ammanschap van Dudseele ambacht” niet aan het Hof van Dudzele, maar aan het Hof van Arzele behoorde⁶. Dit laatste leenhof was 2,2 km ten noordoosten van Dudzele gevestigd. Het bezat te Ramscappelle een tiental achterlenen: in het 25e Reig 2 G (A 79); in het 24e Reig 18 G (A 119-26); in het 82e Reig 5 G (B 50; A 296); in het 55e Reig 15½ G (A 283-93; 300-303; 306-307; 310); op een van de manschappen, nl. de Tegelrie B, lag de volgende plicht: „als myn heere comt te Ramscappelle, soo moet den leenhouder betaelen te synen hantwatere 12 mytten”⁷.

In de noordoosthoek van de parochie staat de „hofstede genaemt de Duyvekeete, synde leen van Reesinghe”, d.i. de Heerlijkheid van Maldegem. De genoemde hoeve omvatte in de 18de eeuw 32 G 50 R 'allodial' en 46 G 296 R „leen van diversche leenhoven”, o.a. Rezinge⁸. Feitelijk hing geheel de noordoosthoek van het 25e Reig, behalve 1 G, van Rezinge af. Dit blok leengrond was, volgens de ommeloper, 66 G groot (A 13-23; 52-70; 81bis). We vinden nog de volgende achterlenen van Rezinge: 10 G in het 82e Reig (B 58; 60; 62); 4 G in het 66e Reig (B 196-97; 198 west)⁹.

In Dudzele ligt, op het oosteinde van het 76e Reig, een leengoed van 28 G. BB 1365, f° 20vo, noemt het „de stede daer Diederic de Vos nu ten tiden wonende es”; BB nr 5, I, f° 193ro, „een vette bilck met een wal daerinne liggende, daer wylent een casteel op stondt”. Het leenhof bezat 8 manschappen, waaronder 5 te Ramskapelle: 3 G in het 55e Reig (A 275 zuid; 309 midden; 317); 8½ G in het 54e Reig (A 610-13).

De Heerlijkheid van Voormezele bezat, voordat de inpoldering begon, leengoederen in de Zandstreek rond Brugge: 1. de Heerlijkheid Tillegem te St.-Michiels¹⁰; 2. het Voormezeelse op de oostzijde van de Potteriereie te Brugge; 3. percelen te Jabbeke en Aardenburg¹¹. Deze feiten verklaren de belangstelling van de Heren van Voormezele voor de landwinning ten noorden van Brugge. Ze verwierven 30½ G (A 43-47; 48-49 west; 89-93) in zuidwesthoek van het 25e Reig. Het hof heeft anderhalve eeuw later ook aan de inpoldering buiten de Kalveketedijk meegewerkt. Het bezat tot 1255 ca. 300 G in de Keuvel-, Monniken- en Hoge Polder¹².

Het Hof van Gramez, dat even ten zuidoosten van Dudzele gevestigd was, bezat 13 G manschappen in het 53e Reig, o.a. Schipstale

(A 475-87). In de noordwesthoek van het 55e Reig ligt een blok leenland van 24 G. Gilliodts 32, f° 405vo, nota 17de eeuw, verklaart dat het gaat om „leen van thof van Zedelgem”. Het Hof ten Broeke had 3 achterlenen: 1. 1½ G in het 66e Reig (B 436) „ten dienste van eenen rosse te leveren verwapent telcken eertvaert”; 2. 6 G in het 25e Reig (A 80; 87) „een rytglavie tsiaers”¹³; 3. 7½ G in het 24e Reig, „leen ghehouden van thof ten Broucke, tsinte Cruys by Brugghe”¹⁴.

In het 25e Reig liggen 7½ G (A 48-49 oost; 52 B; 88) „leen van sr Matanse van syn Hof ten Walle in Lisseweghe” (Aanw. 6217, f° 189ro); in het 66e Reig 1 G 32 R „leen ghehouden van Silvester Matanse, van syn leen in Lisseweghe, dat hy houdt van thof van Roosebeke” (RV 15983, f° 445ro). Aanw. 3266 deelt mede dat het leen van 1 G 32 R afhing van het „leenhof genaemt ouden Franseele”¹⁵. Inderdaad, Pieter de Lespé hield in 1718 het Hof van Franzele, „dat voorder gehouden wordt vanden leenhove ende heerelickhede van Roosebeke”. Tenslotte verklaart Gilliodts: „la cour dite doude Franseele à Lisseweghe, qui appartenait aux Matança et vicomté de Roosebeke sur la Mandel”, d.i. Oostrozebeke¹⁶.

Het Goed ten Hecke bezat 3 G achterleen in het 54e Reig (A 614)¹⁷; het Hof van Zotschore te Oedelem 1½ G achterleen (A 297)¹⁸ en het Hof van Dudzele 5½ G (B 43-44; 63) in het 82e Reig. In het 82e Reig ligt een manschap van 2 G, gehouden „van Jaecques Gloribus, van zyn hof te Meetkerke” (A 297). Hier gaat het om het Kasteel van Meetkerke¹⁹. In Wat. 717, f° 551vo, staat bij een perceel van 19 G in het 81e Reig (B 82-84; 93-94) de nota: „syn twee leenen, t'eene 14 G lants van thof van Ghistele”, het andere 5 G gehouden van een klein leenhof te Dudzele, dat zelf van het Hof van Gistel afhing. De genoemde 14 G

vormden het 102de leen, en de aanpalende 10 G (B 95) leen nr 96²⁰. Verder zijn er twee stukken leenland, die we bij geen enkel leenhof kunnen thuisbrengen: 8 G 206 R lands de Zuidwatergang in het 53e Reig; 4 G 258 R met de mote in het 82e Reig.

In hoofdstuk 2, paragraaf 7 en 18, wezen we reeds op de plichten van de tiendeheffers te Ramskapelle. Het tienderecht in de parochies Dudzele en Ramskapelle was in twee helften verdeeld. De ene helft behoorde aan de Heer van Dudzele. De andere bestond uit drie delen die in 1657 behoorden aan: St.-Donaas; Louis de Corte, Heer van Oostkerke; de Jezuiten van Leuven en Mechelen²¹. In het genoemde jaar begon Ramskapelle de neringdoenden en de tiendepachters te belasten. Maar „dheeren thiendeheffers hebben tselve genomen thunnen laste”. Ze betaalden jaarlijks 12 pd. gr. 'in redemptie'²². De parochie steunde in 1661 pastoor A. Bultynck „tot vervolghen vande pastorele competentie, tot laste vande heeren thiendeheffers der prochie, in den Raede van Vlaendren”²³.

2. Het Hof te Reigaarsvliet

In de parochie Westkapelle beschouwen we het Hof te Reigaarsvliet als het voornaamste, om de omvang van zijn foncier, om het groot aantal manschappen, en om zijn belangrijk aandeel in het werpland buiten de Evendijk. Met behulp van het terrier, dat opgenomen is in het register van de Burg van Brugge, nr 6, deel I (1672), kunnen we de bedoelde leenbezittingen situeren. We beschrijven eerst de kern van het leenhof, d.w.z. het foncier en de achterlenen binnen de Brolozedijk-Kalveketedijk.

Het centrum van het leengoed bevond zich in het 26e bg, 100 m binnen de Oostdijk A of Brolozedijk. Dit perceel omvat 8 G 260 R :

„een groote platse, metten walle, walgrachten ende uuijtgrachten daerinne liggende, ghe-naempt thof van Reijgarsvliet”. De hoeve stond blijkbaar op een verhoogd terrein, maar was in de troebelen ca. 1600 ten onder gegaan. De mote, de binnen- en de buitenwalgracht bestonden nog in 1672. Een eigen uitweg gaf een verbinding met de Hoekestraat. Deze leenweg, nl. de Marouxdreef A, loopt van de Hoekestraat tot op de Oostdijk A.

Aan de zuidzijde van de Marouxdreef A liggen 5 G 270 R foncier, „wijlent een hofstede” (D 217-19; 221), en 200 m zuidelijker 107 R (D 231). Dit strookje grensde met zijn zuidzijde aan „t dycxkin vander watringhe van Greveninghe”²⁴. Dit restje van de Oostdijk A vormde tegelijk de noordrand van 1 G 106 R (D 240-41) in het 8e Grev. Ten zuiden van de Marouxdreef A behoorden 300 m van de Oostdijk A bij het foncier. Het oorspronkelijke hoofdleen in het 26e Reig omvatte in het geheel ca. 18 G (f° 384ro-384vo).

Vervolgens bespreken we de manschappen ten westen van de Kalveketedijk-Brolozedijk. Ons overzicht begint „binnen der stede van Brugghe”. Het 28ste bestond uit een jaarlijkse, erfelijke rente van 3 pd. par., „beset op een huys ende grondt van erfve, nu al toebehoorende de vaders vande Societeijt Jesu, inde Boomgaertstrate in Onse Vrouwe prochie, ande oostsijde vande selve straete, daerof 't voorschreven huijs staet opden noordwesthouck van Lobbrecht Hillebornstraetin, t'selve huus ende grondt van erfve staende ende liggende al tusschen t voorseijde Hillebornstraetken ande suutsyde, paelende ende streckende tot ant huus toebehoorende de voornoemde vaeders, wijlent mr Christiaen Enghelbrecht, gheheeten de Vettekeucken ande noordsijde, alles oostwaert ende achterwaerts streckende 44 voeten verre inde hovijnghe, ende waren in voorleden tij-

den alles drie huusen, die deene nevens dandere stonden, daerof de twee noorderste nu afgebroken sijn ende gheapplicquiert ande voorseijde hovijnghe". De houder van het manschap stond „ten dienste van eene silveren offerpennijnck telcken st. Jansmisse".

Leen nr 29 was een rente van 9 pd. 18 sch. 10 d. par., „een capoen ende een henne, op diversche huussen binnen Brugghe inde prochie van Ste Cruijs inde Langhestraete in St. Janszestendeel bijden clooster vande Jacoppijnen, ande noordtsijde vande straete". De bedoelde huizen vormden een rij, die op het westeinde paalde aan „thujs ghenaeamt t'Gouden Hooft". Het westelijkste huis, „uijtcommende met eenen ganck int Verbrande Nieuulandt", betaalde 2 pd. 14 sch. par., het volgende huis aan de oostzijde 10 sch. 6 d. par., het derde 2 sch. ½ gr.; het vierde, „ghenaempt het Cruijsken", 6 sch. 4 d. par., „een capoen ende een hinnie". Op het oosteinde van de rij bevond zich het vijfde huis, nl. 't Hamerken'. Het gehele manschap stond ten dienste van 9 sch. par.

Nummer 30 bestond uit 6 pd. 12 pd. par. op huizen „inde Langhestraete bachten den choor vanden clooster vande Jacobijnen, in Ste Cruijs prochie in Ste Jans zestendeel": 1. „op het huus ghenaeamt het Gouden Hooft"; 2. „op het huijs ende landt gheheeten de Meerminne, ande westzijde vanden Gouden Hoofde"; 3. op twee huizen aan de oostzijde van het Gouden Hoofd, die reeds in het 29ste leen vervat waren. De jaarlijkse verplichting aan het leenhof bedroeg 6 sch. par. Het 32ste leen was een rente van 9 pd. 12 d. par. op „een huus ghenaeamt het Hof van Beveren, staende ande oostzijde vande Nieustraete, in Onse Vrouwe sestendeel, t welcke eertijts een woonste plachte te sijne, nu sijnde twee woonsten ghemaect" (f° 397ro-398vo).

Drie acherlenen waren in de Blankenbergse

Watering gevestigd. Nummer 34 vormde 8 G te Jabbeke, nl. drie percelen in het 127e en 128e bg. Dit manschap stond „ten dienste van 24 ponden boters ende twee hondert eyeren, die hij leenhouder schuldich is te brijnghen alle jare telcken Sijncxschendaeghe op eenen cordewaeghen voor de tafele daer mijnheere ofte mevrouwe van Reijgarsvliet sitten heeten, ende die dese brijnght moet buijttten den hove gaen, ende de poorte ofte duere naer hem sluijttten, ende wilmen hem roepen ende segghen 'men sal heeten ende drincken gheven', bij gratie ende niet over recht dat hij is schuldich t' hebben". Van het 34ste achterleen werden 'acht manschepen' gehouden. Vermoedelijk lagen die in de buurt van de bewuste 8 G (f° 398vo).

Nummer 26 was 5 G 92 R in het 3e bg „noordt vanden Sandtweghe diemen heet den Brughewech"²⁵ te St.-Pieters. Het 27ste leen omvatte 10 G 200 R in 3e bg, „metten suuthende anden Sandtwech". Hierbij staat de bepaling: „dit leen en heeft jaerelicx niet meer dan den elfsten schoof inde thienden". Het manschap betaalde jaarlijks 18 sch. 8 d. par. aan de leenheer (f° 396)²⁶.

Te Damme en St.-Katarina-bij-Damme vinden we vijf manschappen. Nummer 16 bestond uit 1 G 4 R en „t' sesde deel vande visscherie int ghemeene watere van Damme", en een erfelijke rente van 13 pd. 7 sch. 5 d. par. op „diversche plecken van lande liggende besuuden of Onse vrouwe kercke, tusschen Ste Cathelijne ende Brughsche Poorte", maar „de parcheelen, daer dese rente op beset is, legghen al in de fortificatie van Damme". Het 17de leen vormde 2 G 30 R in „de prochie van Ste Cathelijne buijttten Damme", in het 4e bg van het Broek, met het oosteinde aan „den Pijpwech", met het westeinde „ant ghemeene waeter van Damme". Nummer 18 was 5 G 40

R groot en lag naast nr 17.

Het 19de leen omvatte 3 G en 15 pd. 3 d. par. De bedoelde grond lag in het 4e Broek, en paalde met de oostzijde aan „de oude veste der stede van Damme”, en met het noordeinde „ande nieuwe veste der stede van Damme”. Nummer 22 bestond uit 2 G, een rente van 1 pd. par. en „t'sesde deel vande visscherie int ghemeene water vande veste van Damme”; het bewuste perceel lag in het 4e Broek. Nummer 23 bevatte 11 G 275 R en „het derde deel” van het vermelde visrecht. De grond was 'een bilck' in het 4e Broek, die grensde aan „t' gemeene water” en „anden pijpwech bijde opslaende valbrugge”.

Het 24ste leen was 243 R in het 5e Broek te St.-Katarina, „suutwest vande kercke ende suutoost van St. Adriaencappelle... de Heede int ghemeene watere ande oostzijde ant suuthende”. Nummer 25 omvatte 12 pd. par. op „diversche huusijnghe binnen der stede van Damme”, en 700 R in het 4e Broek, met de westzijde aan „den aenwas jehens t' ghemeene waeter”, en het noordeinde „anden barm vande veste der stede van Damme, commende metten noordwesthouck an het speijcken” (f° 395ro-396vo). Te Zuienkerke was een leenrente van 15 sch. par. bezet op 10 G 180 R in het 78e Reig, „sijnde het goedt ende het casteel van Cleijhem” (f° 390vo). En te Dudzele ontmoeten we een manschap van 700 R (f° 398vo).

Te Westkapelle liggen negen manschappen in het 26e, 27e en 28e Reig, die samen 33 G omvatten (D 48-49; 82-84; 110-19; 233-38), en twee achterlenen, nl. 3 G in het 34e Reig (E 698-700). Dit laatste perceel is duidelijk door het Oud Zwin van het grotere blok afgesneden. Het belangrijkste manschap was nr 6, „de hofstede metten walgracht daer rondtomme loopende, daer Pieter Vandenbussche op woondt” (= Blauwe Poort) (f° 390ro). De 36 G ston-

den samen „ten dienste van een peerdt weerdich sijnde thien ponden par., ende van eenen ghewapende man veertien daeghen lanck uijt te sijne op den cost vanden voorseijden heere van Reijgarsvliet, als ghevalt dat onsen gheduchten heere ende prince, den Grave van Vlaendren, heervaert doen sal met sijnen ghe-meenen volcke vanden lande, ende angaende voornoomde peerdt, oft miscoveirde (= verongelukte) anders dan het magherde, soo moet het den voornoomden heere betaelen” (f° 392ro).

Binnen de Evendijk vinden we tenslotte nog het 14de manschap, nl. een leenrente van 6 pd. par. op 20 G grond in de buurt van het Hof ten Poele. Wegens zijn ligging heeft dit achterleen de naam Poelrente gekregen. Van deze belaste percelen liggen 16 G in het 23e Reig : F 84-85; 101-102 bis; 113-120; 125-27. De rest van de rente was bezet op 4 G aan de noordzijde van de Kalveketedijk, o.a. op de Loods. Het 15de leen bestond uit 3 pd. par. rente op „de hofstede daer Lanck Hanneken plachte te wonen”. Deze hoeve wordt echter niet gesitueerd (f° 392ro-395vo).

Tot zover beschreven we de manschappen ten westen van de Evendijk. De hoeve van het Hof te Reigaarsvliet stond 4 km ten noordoosten van Oostkerke, en 1,5 km ten zuidoosten van Westkapelle. Anderzijds zagen we dat het leenhof vier achterlenen bezat te Brugge. Twee ervan lagen binnen de oudst bekende omwalling van Brugge, nl. in de Boomgaard- en Nieuwstraat. De andere twee buiten deze omwalling. Samen vormden ze een stuk grond op de noordzijde van de Langestraat, tegenover het Klooster van de Jakobijnen. Daar stonden in de 17e eeuw zeven huizen.

Verder lagen drie achterlenen in de Blanckenbergse Watering, en vijf in de noordwesthoek van de Watering van het Broek. Wat ech-

ter opvalt is dat we het centrum van het leenhof 15 km ten noordoosten van Brugge aantreffen, nl. in een polder die ca. 1070 gewonnen was, en dat van dit leenhof manschappen afhingen in de Blankenbergse Watering en het Broek, d.w.z. in polders die tientallen jaren ouder waren dan die waarin het leenhof stond, ja zelfs te Brugge, d.i. in de Zandstreek die reeds eeuwen vroeger bewoond en uitgebaat werd.

Om dit te begrijpen moeten we de situatie van een paar leengoederen in het Brugse bekijken. We hebben reeds aangetoond dat het Hof ten Poele aanvankelijk binnen de Gentele te St.-Pieters-op-de-Dijk gevestigd was. Nadat men de schorren buiten de dijk gewonnen had, werd daar een nieuw Hof ten Poele gesticht, en verviel het oud centrum tot een achterleen²⁷. Ook hebben we erop gewezen dat het Hof te Heis zijn foncier te Heist had, maar dat een groot aantal manschappen te Brugge op de oostzijde van de Potterierei lagen. Het kan moeilijk anders of het oorspronkelijke hoofdleen was in de bedoelde wijk gevestigd, maar verviel evenals het Oud Ten Poele tot een achterleen²⁸.

Naar onze mening heeft het Hof te Reigaarsvliet de volgende evolutie doorgemaakt. Voordat de nederzetting Brugge stadsrechten verwierf, was het leenhof gevestigd langs de Langestraat, 100 m ten oosten van de Molenbrug. Op het einde van de 10de eeuw maakte men plannen om ten noorden van Brugge schorregronden in te polderen. De houder van het bewuste leengoed heeft aan de landwinning meegewerkt. Naast andere medewerkers kreeg hij zijn deel in de polder tussen de Gentele en de Zideling, nl. te St.-Pieters en Jabbeke. We weten niet hoeveel allodiale grond hij daar verwierf. In elk geval heeft hij zijn feodaal bezit uitgeleend.

Opmerkelijk is dat het manschap te Jabbeke boter en eieren aan zijn leenheer moest leveren. Verder werkte het bewuste leenhof mee aan de inpoldering van het Broek. Daar verwierf het enkele gemeten feodale grond, en een deel van het visrecht. Een stuk van de leengrond is, in het begin van de 17de eeuw, door de nieuwe omwalling van Damme ingenomen, en van de rest afgesneden.

De houder van het bedoelde leengoed moet een belangrijke bijdrage geleverd hebben bij de bouw van de Evendijk ca. 1070. De Graaf beleende hem met ca. 55 G grond binnen de Oostdijk A, de reeds vermelde Poelrente, een stuk van de genoemde dijk, en een groot aandeel in het recht op de aanwerp buiten de dijk. Even binnen de dijk bouwde men een hoeve om de nieuw gewonnen grond te kunnen uitbaten. Deze hofstede werd verheven tot het centrum van het leengoed, en het kleinere leenbezit te Brugge verviel tot achterleen.

De uitbater van het Hof te Reigaarsvliet liet zijn schapen grazen op de schorren van Greveninge. Langs een weg, die door de schorreweidens kronkelde, stond de Hoge Wal B, waar de kudde in nood een toevlucht zocht. De Heer van Reigaarsvliet en andere belanghebbenden hebben samengewerkt om de Greveningedijk aan te leggen. In de nieuwe polder verwierf het Hof van Reigaarsvliet de volgende stukken foncier: 9 G in het 8e Grev (D 240-11; 245 bis; 254-58; 289-94); 10 G in het 12e Grev, met de Hoge Wal B (D 305-16); 2½ G in het 13e Grev (B 466; 488; D 846-47); de Maroux Dreef A, van de Oostdijk A tot op de Greveningedijk. In het 8e Grev liggen 4½ achterleen. Totaal van het feodale bezit in Greveninge: 27 G. We kunnen niet meer achterhalen hoeveel allodiale grond de Heer van Reigaarsvliet verworven heeft.

Dank zij de Maroux Dreef A beschikte het

Hof van Reigaarsvliet over een verbinding met de schapweiden op de oostzijde van de Reigaarsvliet. Toch vinden we slechts 1 G (B 396) leengrond van het genoemde hof in de eerste twee poldertjes, die in de bedoelde hoek gewonnen werden. Waarschijnlijk heeft de Heer van Reigaarsvliet zijn recht op de aanwerp gedeeltelijk afgestaan, of verkocht aan diegenen die het bedijkingswerk ondernamen.

Daartegenover was het Hof van Reigaarsvliet zeer actief bij het inpolderen van 'de 177 G'. Het kreeg de volgende stukken foncier: in de noordwesthoek 4 G 275 G; in het midden 53 G met de aangrenzende dijk (B 238-44; 272-310); in de oosthoek 28 G met een deel van de dijk (B 133-40; 311-21); de Cantelmolinie doorsnijdt nu dit stuk grond. Totaal in 'de 77 G': 86 G. Daarvan werden later twee delen afgesplitst. In de Brixuspolder bestaat het aandeel van Reigaarsvliet uit: 4 G (C 201-204); de noorddijk vanaf de Greveningedijk 800 m oostwaarts, nl. de Maroux Dreef B. In 'de 99 G' bezat Reigaarsvliet 28 G; daarvan zijn later 8 G 195 R afgespleten. Verder heeft de Heer van Reigaarsvliet blijkbaar geen rechten laten gelden in de Tantspolder. Tenslotte zien we dat het leenhof in de Noordpolder 71 G foncier verworven heeft (B 76-107; C 276-308). Deze percelen werden later van het hof afgespleten.

Het ziet ernaar uit dat een vooraanstaande begoede Bruggeling de eerste houder van het Hof te Reigaarsvliet geweest is. Uit de periode vóór 1300 vermeldt Gilliodts een paar personen, die de naam 'van Reingersvliet' droegen, en die vermoedelijk de Heer van het leenhof waren: Hendrik van Reigaarsvliet, wiens dochter in 1228 huwde met Walter van Heile; Gillis van Reigaarsvliet die in 1259 schepen van het Vrije was²⁹. Priem publiceert lijsten van de schepenen van het Vrije vanaf 1228. Hij ont-

moet in 1306, 1315 en 1316 ridder Jan van Reigaarsvliet, in 1314 ridder Jan Tobbin³⁰. De Flou bewijst dat de genoemde twee dezelfde persoon zijn: „Jean Tobbin, chevalier, sire de Reingardsvliete”³¹.

Hier keren we terug naar hoofdstuk 1, paragraaf 7, waar het blijkt dat Jan Tobbin de Noordpolder bezat, en naar paragraaf 8, waar het bezit van Tobbin en van anderen omschreven wordt. Het Cartularium van 1324 vermeldt de jongste landwinnings op de linkeroever van het Zwin. We wijzen er echter op dat de meeste van die poldertjes aan meer dan een persoon behoorden, en dat ook deze onderdelen met de term polder aangeduid werden. Wanneer we de situatie van 1324 vergelijken met de leenboeken van de 15de en 16de eeuw, en met de ommeloper van 1602, dan bereiken we het volgende.

1. De nieuwe polder van Jan Tobbin is de Noordpolder: 2. de gronden van Tant³², en die van de kinderen van de heer Jakob, vormen samen de polder die verschijnt onder de naam „sheer Jacops ende Tants poldre”; 3. de oudere polder van Tobbin en een paar kleinere poldertjes maken 'de 94 G' uit; in deze laatste bezat Tobbin in 1324 28 G leengrond; hij kan daar toen ook 38 G allodiaal bezit gehad hebben. De drie zojuist genoemde polders, de Zoutepanne-, en de Robbepolder, werden in 1324 bij de jongste polders gerekend. De grens van het vasteland bestond toen uit de zeedijk van Maens Polder, van de Noordpolder tot de noordwesthoek van Tantspolder, en de zeedijk op de oostoever van de Reigaarsvliet.

We vinden het Hof te Reigaarsvliet niet in het leenboek van 1330, dat een onvolledig register is. De Flou XIII, 408, vermeldt in 1348 „Messire Phelippe de Reigarsvliete”. BB 1365, f° 18vo, verklaart: „Mer Philips van Reynghersvliete houd een leen van 227 ymete lantz

leghende te Reynghersvliete". Een paar jaren later volgde „vrouwe Margriete doctre, mer Jans wyf van Ghistele". De oudste dochter van de laatstgenoemde twee personen, „joncvrouwe Ysabeele fa. myns heeren van Ghistelle", erfde het leengoed omstreeks 1380.

Izabelle stond twee stukken van het gehele leen af aan haar jongere zusters. Zij behield 125 G „te Reynghersvliete". Haar zuster Margareta kreeg 89 G 60 R „in Waescapelle, ghespleten van tween hondert 37 ghemeten inde vorseide prochie van Waescapelle te Reyghersvliete, hare bewyst over een derde bi vrouwen Ysabelle harer oudster zuster". Bij dezelfde gelegenheid had Izabella 12 G 200 R „te Reygaerdsvliete, inde prochie van Waescapelle", van haar leenhof afgesplitst voor haar zuster Marie van Gistel, Vrouw van Bochout³³.

Na de dood van de bovengenoemde Izabella ging het Hof te Reigaarsvliet over naar haar nicht, Izabella van Gistel, dochter van Margareta³⁴. BB 1435, f° 75vo, geeft als leenhouder : Izabella, Vrouw van Gistel, Ingelmunster, enz. Het goed omvatte toen 126 G en 36 manschappen. Izabella van Gistel schonk het leenhof aan haar tweede dochter, nl. Jacqueline, gehuwd met Raoul d'Ailly. Na deze kwam zijn dochter Jacqueline, echtgenote van Jan van Boergondië, en diens dochter Elizabet³⁵.

In 1462 kocht Pieter Bladelin „la court de Reingheersvliete"³⁶. Erfgename was zijn achternicht Antonine, dochter van Jan de Baenst, gehuwd met de Heer van Harchies. Mevrouw van Harchies schonk het leen in 1513 aan Anthonis, zoon van haar broer Jan de Baenst. Anthonis gaf het in 1514 aan zijn broer Jan. Deze verkocht het in 1532 aan Jozef de Baenst. Diens broer Guido volgde in 1540, en Jozef, de zoon van deze laatste, in 1541. In 1573 erfde Katarina, zuster van Jozef de Baenst, gehuwd met Anthonis van Noirthove, in 1579

haar dochter Anna, gehuwd met Gustaaf de Croy, Heer van Creques. Zoon Claude de Croy, Graaf van Roeulx, erfde in 1594³⁷.

Herman van Volden kocht in 1613 het Hof te Reigaarsvliet tegen 1340 pd. 17 sch. 8 gr. Zijn zoon Kristoffel erfde in 1632, zijn kleinzoon Geraart in 1647. Deze laatste gaf het leen in 1654 aan zijn broer Cesar. Diens zuster Alexandrina, gehuwd met Filip Maroux, erfde in 1661. Zoon Pieter volgde in 1672, kleinzoon François Robert in 1702. Na deze kwam zijn zoon François Théophile in 1762, zijn kleinzoon Louis in 1773. Lodewijk Maroux is de laatste Heer van het Hof te Reigaarsvliet geweest³⁸.

3. Het Hof ter Kalvekete

Een ander belangrijk leengoed werd gevestigd 4,5 km ten noordoordoosten van Oostkerke, 400 m binnen de Evendijk, nl. het Hof ter Kalvekete. In januari 1669 heeft Jan Messiaen het leenhof hermeten, en 97 G 192 R foncier gevonden. Het volgende jaar maakte hij een nieuwe terrier van het leengoed. Dit landboek werd in 1723 overgeschreven. We bespreken eerst het hoofdleen binnen de Evendijk. Deel 1 is „tgeheele 17e begin" Reig, nl. 22 G 44 R (E 180-93), waarvan 8 G „jonck gars, ende de reste es zaijlandt". In het 18e Reig liggen, even ten noorden van de hoeve, 9 G 248 R „zaijlant, nieuwelijnx gebroken".

Deel 5 omvat 9 G 23 R (E 219; 230-32; 234), nl. „dhofstede metten walle ende walgracht, ghenamt het Hof de Calverkete, daer in 1723 Marijn Vanderpoorte bij pachte op woont, mette buijtenhofgracht hier rontomme toeghemeten tot den opcant vanden uijttersten hofgracht... met eenen lantwegh breedt onderhalve roede", die strekte tot de ader tussen het 18e en 16e Reig. In het 18e Reig vinden we

nog vier stukken, samen 6 G 282 R (E 218; 220; 790; 793).

In het 16e Reig liggen : 1. 3 G 28 R (E 203-205; 854-56) met een molenwal tegenaan de Kalvekeetdijk, en met de Essendreef, d.i. de uitweg van de Palingstede; 2. 140 R, nl. de landweg die van het 18e Reig uit oostwaarts doorliep; 3. 4 G 46 R „met een wal daerin liggende” (E 807-10); 4. 1 G 42 R, 100 m ten noorden van „wijlent Quijntinus sluijs”; samen 8 G 256 R. Deel 18 van het foncier was 3 G 58 R groot, „wesende dhelftscheede vanden Kalverkeedijck... lanck 948 roeden (3.650 m), breet sonder de grachten deurgaens 2 roeden, som meer som min”. Het totaal van de boven gesitueerde delen van het hoofdleen bedraagt 60 G 200 R³⁹.

Vervolgens vermelden we de manschappen ten westen van de Evendijk. Nr 12 was 1 G 75 R in het 28e Reig, nr 13 1 G in het 30e Reig te Hoeke; beide betaalden „eenen silveren of ferpennynck t'elcken Sincxen”. Het 31ste en 32ste leen lagen te Lissewege, ca. 700 m ten zuiden van Beukemare. Nr 31 was 14 G in het 41e Eie en 181e Reig, nr 32 16½ G in het 42e Eie. Beide stonden „ten dienste van eenen paerde van vijf ponden parisis, commende ghewapent te Calverkeetebrugge alst heervaert ofte reijse is, presenterende sijnen lichaeme”. Leen 33 was 8 G in het 65e Eie te Uitkerke; leen 34 2 G in het 82e Eie te St.-Pieters; leen 35 9 G in het 22e bg te Snaaskerke.

Het 36ste manschap bestond uit „twaelf pijsen kaes maeckende acht waeghen, ende 17 schellinghe ende twee denieren parisis, al erfvelicke rente” op 35 G te Slijpe, ten noorden van de kerk. Nr 37 was een leenrente op 10 G 17 sch. par. op bebouwde percelen te Brugge, tussen de Hoogstraat en de Groene Reie, tegenover de Boomgaardstraat. Het 38ste leen werd gevormd door ½ G vercijenste grond op de

zuidzijde van de Hoogstraat bij de Molenbrug; daar stonden o.a. „eene verwerie” en het huis „ten Keersseboome”. Het laatste manschap, nl. een rente van 8 pd. 1 sch. 4 d., behoorde aan Joachim Christiaens⁴⁰ en was bezet op 17 percelen : 1. 22 G even ten noorden van de Markvliet te Heist; 2. 8 G in het 8e en 12e Reig te Knokke; 3. 1 G in het 7e Reig; 4. 3 G in het 23e en 41e Reig⁴¹.

Laten we de boven opgesomde manschappen nogmaals overlopen. Het Hof ter Kalvekete trok een leenrente uit enkele bebouwde percelen binnen de oudst bekende omwalling van Brugge, nl. tussen de Hoogstraat en de Groene Reie. Evenals bij het Hof te Reigaarsvliet, zien we ons ook hier verplicht aan te nemen dat het centrum van het bewuste leengoed te Brugge gevestigd was, voordat stadsrechten toegestaan werden. Het feit dat het leenhof slechts een manschap in de Blankenbergse Watering, en geen enkel in het Broek bezat, bewijst niet dat het slechts een gering aandeel in de landwinning gehad heeft. De houder van het hof kan toen allodiale gronden verworven hebben.

Het leenboek situeert twee manschappen in polders ten westen van de Blankenbergse Watering. We vermoeden echter dat die achterlenen oorspronkelijk afhingen van het Beurseeleen te Mariakerke bij Oostende. Dit leengoed behoorde, zoals we verder zien, vanaf de 14de eeuw bij het Hof ter Kalvekete, maar is later overstoven. Anderzijds lijdt het geen twijfel dat degene, die het Hof ter Kalvekete in leen kreeg, een belangrijke bijdrage leverde in de bouw van de Evendijk. Hij verwierf immers : 1. een lange sektor van de dijk; 2. 57½ G foncier binnen de dijk; 3. enkele achterlenen, vooral te Lissewege en Uitkerke. Verder kan hij vele gemeten allodiale grond gekregen hebben.

Aangezien de Heer van Kalvekete gronden

bezat te Lissewege, toonde hij belangstelling voor de landwinning ten noorden van de Even-dijk. Ten noorden van Lissewege verwierf hij in het 22e Eie bij de Boudin Weitin Sluis een blok grond, die hij uitleende. Leen nr 29 was 3 G 110 R; het moest een paard met een man leveren. Leen nr 30 bestond uit 11 G, waarvan vijf manschappen afhingen. Een ervan ging verloren door de bouw van de Graafjansdijk. Volgens de ommeloper van Eiesluis hield Kalvekete 20 G achterleenland over⁴². Het 30ste leen leverde „een paer schapen handtschoen telcken St. Maertinsmisse”⁴³.

Een van de leenrechten van Kalvekete was de aanwerp buiten de Kalveketedijk. We zullen nu nagaan in hoeverre het leenhof dit recht verwezenlijkt heeft. In de Vardenaarspolder bezat Kalvekete een manschap, en een deel van de reeds vermelde leenrente; in de Keuvelpolder 19 G en een stukje van de Keuveldijk⁴⁴. Het hof verkreeg 14 G in de Monnikenpolder, nl. een perceel te Knokke, enkele percelen bij de Palingstede (A 411-14; 427-38), en 24 R in de Brugse Bilk, nl. Calle Damords Hofstede.

In de Hoge Polder, op het oosteinde van het 1e Vo, liggen 31 G (= Trochs Bilk) die volgens BB 1330, f° 16vo, aan Jan, zoon van Pieter van Oostburg toebehoorden, maar het leenboek verklaart: „fu che fief departi dou fief Madame de Calvekete par le consent Monseigneur de Flandres”. Mevrouw van Kalvekete had enkele jaren tevoren dit leen verkocht. Zo zien we dat de bedoelde 31 G aanvankelijk bij het Hof ter Kalvekete behoorden. Verder vinden we nog 20 G leenland in de Hoge Polder⁴⁵, en 29 G in de Butspolder, o.a. de zuidhoek.

Toen in 1422 de Reigaarsvliet afgedamd werd, kreeg Kalvekete de aanwerp op de linkeroever. De lange, smalle polder waarin Kalvekete voor het laatst zijn recht op het werp-land kon laten gelden, werd het Nieuwland ge-

heten⁴⁶. Vanaf de Brugse Bilk tot het Wit Huis, behoren de linkeroever van de Reigaarsvliet (de Legerbilk en de Lange Jufvrouw) en de aangrenzende dijk van het Nieuwland bij het foncier van Kalvekete; oppervlakte 39½ G⁴⁷.

De oudst bekende houder van het Hof ter Kalvekete is, voor zover we weten, „dominus Gerulphus, miles de Kalvaketa”, die in 1229 vermeld wordt. Een volgende Gerolf van Kalvekete was in 1283 schepen van het Vrije. Vanaf 1299 ontmoeten we Adam van Kalvekete⁴⁸. Deze was een zoon van Gerolf⁴⁹. Adam had een dochter Marie die huwde met de Heer van Koekelare. BB 1330, f° 24ro, registreert o.a. de volgende lenen: 1. „madame femme monseigneur Nicase de Coukelare, tient en fief le mannor de Kalvekete et 66 m. (= gemeten) de terre en le proche de Waescapelle”; 2. „monseigneur Nicase de Coukelare tient en fief le mannoer le Coukelare”; 3. idem „tient en fief 26 lb. par. par an, gisant en le proche de Sainte Marykerke et 203 m. et 1 linge de terre”.

Ca. 1350 erfde Jan, zoon van Nicasius, de leengoederen van zijn ouders. BB 1365, f° 34ro, omschrijft zijn leenbezit als volgt: „de stede te Calvekeete licghende inde prochie van Waescapelle, groot 100 ymeten lands metten antwerpe ende dike datter toebehoort, ende de viscerie van Eyenbrucghe toter zee, yser ende stael, coper ende metael; item ene vierscare licghende in de prochie van Zeverne met alle den boeten clene ende groote, ende hoghe iusticie, met 48 manscepe der toe behorende; item in sinte Mariekerke 53 ymeten lands dat men heet Buerseleen, met 26 manscepe al den vorseiden leengoede van Calvekeete toebehoorende”.

Het bewuste visrecht betrof het Oud Zwin A, vanaf Eienbroek te Oostkerke tot de twee sluisen bij het Palinghuis. Daar het Oud Zwin pas

omstreeks 1300 tot de Kwintinsluis doorgetrokken werd, moeten we aannemen dat de Heer van Kalvekete reeds eerder het visrecht op het Krom Water en de Kwintinsluis bezat. Het visrecht van de Heer van Oostkerke strekte immers, van het zuiden uit, slechts tot „de zete teyenbrughe” (BB 1384, f° 31ro). Verder is de bepaling „yser ende stael, coper ende metael” ons niet duidelijk. Ook weten we niet wanneer en hoe de vierschaar van Zeveren bij Deinze met het Hof ter Kalvekete verenigd werd.

BB 1384, f° 36vo, herhaalt de boven geciteerde formule. Ca. 1380 volgde Marie haar vader Jan van Koekelare op. Vermoedelijk was ze gehuwd met Jakob, Heer van de Capelle, die in BB 1435, f° 77ro, als leenhouder geboekt staat. Jakob werd in 1443 opgevolgd door zijn broer Rykaart, in 1448 door zijn broer Maarten. Jaquimine, dochter van Maarten van de Capelle, was gehuwd met Wouter van Halewijn. BB 1468, f° 115vo: nog steeds Jaquimine van de Capelle. Ca. 1470 kocht Jan de Beer het Hof ter Kalvekete. Zijn zoon Filip, Heer van Merkem, erfde het leen.

BB 1501, f° 95vo: Filip de Beer, daarna zijn zoon Anthonis, en in 1532 zijn zoon Karel, Heer van Meulebeke. Deze werd opgevolgd in 1578 door zijn zoon Jan, en daarna door zijn zoon Joos. In 1609 werd Jan, zoon van Joos de Beer, erfgenaam, maar in 1626 schonk hij het leengoed aan zijn zuster Clementia, Vrouw van Lendeledede, gehuwd met Antonio de Lodoza. Het leenboek verklaart dat het Beurseele „over vele iaren es verdonckert byden vloghe vanden zande vanden dunen of anders, ende also buter memorie”. Het precizeert de verplichtingen van de leenhouder tegenover de Graaf: „uut welcken leene iaerlicx gaet ten lardiere van Brugghe”: 1. „zes coebuucken ende de twee deelen”, of 2 pd. 6 sch. 6 d. par.;

2. „80 hennen” of 9 pd. 6 sch. 8 d. par.; 3. „241 eyeren” of 1 pd. 19 sch. par.; som 13 pd. 12 sch. 4 d. par.

Na Antonio de Lodoza kwam zijn zoon Ambrosio in 1646, zijn kleinzoon Firmin in 1651. Maarten de Croix, Heer van Dadizele, kocht Kalvekete in 1669, zijn zoon Ignaas erfde in 1678, zijn dochter Magdalena in 1700. Deze huwde met Claude de Baudequin, Heer van Peuty. Uit zijn periode zijn gegevens over het visrecht overgebleven. In 1723 pachtte Marin Vanderpoorten dit recht. Er werden „gesonden 2 kercegeboden om te publiceren tot Westcapelle ende Oostkercke, ten fyne hem niemant en vervoordere van te visschen, ende te publiceren 2 sondagen in beede missen”. Daarbij staat de nota: „den heere van Peuty heeft mij van dese visscherije toegeseijt dhelft van tgonne daervan comt”⁵⁰. Karel de Baudequin, zoon van Claude, erfde in 1756, zijn zoon Idesbald in 1772. Deze was de laatste Heer van het Hof ter Kalvekete⁵¹.

Jan Messiaen maakte in 1669 ook een beschrijving van de gebouwen te Kalvekete (Mestdagh, nr 1890):

„Ghestanden vande huysinghen staende opden voorseyden goede genaempt de Calverkeete: alvooren een hoochcamer oversoldert, van onder geleyt met bart, met een kelder daeronder die gepaveert is met roo tegels, ende gedect met stroo; voorts een cuecken gepaveert met blauwe voetsteenen, oversoldert ende gedect alvooren; item een ganck gepaveert ende oversoldert ende gedect alvooren; item ande oostsyde daeran een peertstal, gecalsyt met blauwe keyen ende gedect alvooren; item ande oostsyde daeran een coestal, met een dobbelganck staende op steene boetelyngen, rontsom geloken met bart, ende gedect alvooren; item ande noortsyde vanden voorseyden huysen, een ovencot rontsom in steen staen-

de, met pannen gedect; item een nieuwen berch ofte schuere staende op steene boetelyngen, rontsom met bart geloken, met syn aftrecken ofte onderlat dienende voor een calverkot, gedect met stroo; item noch een duyvekeete staende op steene boetelyngen, rontsom gesloten met bart, met een hinne ende swynscot daeronder, gedect alsvooren met stro; ende item noch een waegencot gedeckt alsvooren”.

4. De overige leengoederen te Westkapelle

Het Hof ten Poele, dat aanvankelijk het Goed te Westkapelle heette, stond op een omwalde mote, 100 m binnen de Kalveketedijk, 1200 m ten noordwesten van de kerk. Het foncier omvatte 37 G. Daarvan liggen 18 G rond het leenhof (F 130-34; 136-42; 144-45). Toen de Vardenaarspolder gewonnen werd, kon het Hof ten Poele in het 7e Reig 19 G foncier verwerven (A 53-54; 89-100). Het leenboek somt 27 manschappen op, en voegt eraan toe: „de drye resterende achterleenen totnochtoe niet vyndelick”.

We bespreken eerst de manschappen binnen de Evendijk. Leen nr 1 bestond uit 1 G te St.-Katarina-bij-Damme. Dit perceel wordt door het leenboek niet nader gesitueerd, zodat we niet kunnen uitmaken in welke polder het ligt. Indien het een deel van het Broek zou vormen, dan zouden we durven onderstellen, dat het centrum van het leengoed eerst daar gevestigd was, en dat de leenhouder daarna aan de bouw van de Evendijk meegewerkt heeft.

In de buurt van het Hof ten Poele vinden we leen nr 15, nl. Pottenburg. Ca. 2 km zuidelijker liggen tien achterlenen, nl. 9 in het 51e Reig (E 517; 523; 525-41; 550-65) en 1 in het 50e Reig, samen 44 G. Het centrum van die leengrond was een omwalde hoeve, „ghenaempt t'hof ter Zaele”. Links en rechts van

het Oud Zwin, in het 26e, 34e en 35e Reig, bevinden zich vijf manschappen. Een ervan bezat twee achterlenen. Totaal van die stukken leengrond 20 G. Buiten de Evendijk vinden we de volgende percelen leenland: 1½ G in het 5e Grev (D 882-85); 1 G in het 7e Reig (A 51); 7 G in de Hoge Polder; 16 G in de Butspolder⁵².

BB 1365, f° 6vo, meldt dat Jan van Poele twee goederen te leen hield: 1. „tgoet te Poele” te St.-Gillis-bij-Brugge⁵³; 2. „tgoed te Waescapelle”. Ca. 1375 volgde zijn zoon Jan. Ca. 1400 verkreeg Lodewijk van Reigaarsvliet, „heere vanden lande van Boulaer”, beide leenhoven; zijn zoon Pieter werd erfgenaam⁵⁴. In 1435, f° 75ro, bezit het leengoed reeds zijn nieuwe naam, nl. Hof ten Poele. In 1444 kocht Jan Vandermeersch 'de meedereedre' het Goed te Westkapelle. Daarna volgde zijn zoon Lieven, en zijn kleinzoon Frans. Jan van Riebeke kreeg 'het goed „by ofwinninghe”. Zijn zoon Gaspar erfde in 1506⁵⁵.

„Jacques Despaers, eschouteet de la ville de Bruges” kocht in 1544 tegen 142 pd. gr. „le fief ten Poele”⁵⁶. Zijn zoon Lodewijk erfde in 1558. Margareta, dochter van de laatstgenoemde huwde ca. 1585 met de Schotse ridder Willem Foret, kapitein van de kavallerie van Aartshertog Albrecht. Ten Poele ging over naar Jakob Dhaene, Heer van het Praatse, en in 1643 naar diens broer Willem⁵⁷. Deze verkocht in 1657 het leengoed, tegen 23 pd. gr. per gemet, aan Vincent Vandermeeren. Diens zoon erfde in 1657, en kleinzoon in 1687. Augustinus Vandermeeren werd in 1700 opgevolgd door zoon Jan, en deze laatste door zijn neef Elias Debie. Thérèse, dochter van Elias, erfde in 1742. Ze was gehuwd met Louis de Peelaert. Zoon Jan de Peelaert volgde in 1762, kleinzoon Anselm in 1793. Deze was de laatste Heer van het Hof ten Poele⁵⁸.

Even ten zuiden van het Hof ten Poele ligt een foncier van 27 G (F 143; 146-65). De houder van het leen verwierf 28 G in de Varde-naarspolder (A 74-80; 84-87; 122-32). Dit hof van 55 G bezat geen manschappen. Ziehier een kort overzicht van de leenhouders. BB 1365, f° 20vo: Alaart van Poele; BB 1384, f° 31vo: zoon Filip; BB 1435, f° 75ro: Olivier van der Banc; BB 1501, f° 94vo, dochter Cornelia, gehuwd met Wouter Alaert; diens dochter Blanche huwde met Geraart van Volden. BB nr 3, f° 36ro: Anna, dochter van Geraart, was erfgenaam; haar zuster Anna, vrouw van Pieter Demeulenaere, volgde in 1656; neef Nikolaas in 1666; zijn zoon Nikolaas in 1688; Nikolaas Maertens kocht het leen in 1714; zoon Nikolaas erfde in 1729.

Een omwalde hoeve vormde, met 18 G grond, een leengoed 1 km ten zuiden van de kerk (E 542-49; 569-75). In de 18de eeuw verschijnt de naam Hof ter Zale. Twee manschappen, samen 4½ G liggen naast het foncier (E 574-76). Het hof verwierf een achterleen in de Hoge Polder, nl. 4½ G (A 553-54). BB 1365, f° 10vo, geeft als leenhouder Boudin van Dudzele; BB 1384, f° 35vo: Elizabet van Doornik; zoon Jan van Gistel; BB 1435, f° 73vo: Pieter f. Willem; BB 1468, f° 11ro: Hendrik Decrits; Jan Lammins; BB 1501, f° 93ro: Willem Uterwulghe; 1564 Pieter Devos; BB 1642, f° 160ro: Jan f. Lodewijk Demoor, door gifte vanwege zijn moeder Anna Verbrugghe; BB 1672, f° 339: Justus Demoor; 1680 Frans Rape; BB, nr 4, I, f° 134vo: 1758 Jakob Ockerhout.

Gilliodts behandelt het hierboven beschreven Hof ter Zale B. Hij verklaart: „Cour ter Sale à Westcapelle et Oostkerke, ayant autrefois la basse justice, avec dix vassaux, 18 arpents de foncier et 36½ de tenures”; en voegt erbij: „behoorende ten desen leenhove eenen bailliu

om wet ende vonnisse te doen alst hem van noode wesen sal, tol, vont, de boete van 3 lb. par. ende daerondere”. Hij heeft al deze functies verkeerdelijk aan het Hof ter Zale B toegeschreven, tengevolge van een foutieve interpretatie van de volgende aanhef: „Nieuwen terrier van den leenhove ter Zaele, toebehoorende joncker Jacques van Ockerhout, by het leen, ghehouden door Toortelboom vanden leenhove van Ayshove, liggende in Oostkerke”⁵⁹.

De geciteerde aanhef bedoelt feitelijk dat het Hof ter Zale B gehouden werd door J. van Ockerhout, en dat dit hof lag bij een achterleen van het Hof van Aaishove. Dit laatste leengoed was gevestigd in het 33e Reig te Oostkerke, 500 m ten zuidoosten van Ter Zale B. „Hetselve hofleen releveert onder de heerlickheydt vanden Grave van Ayshove en van Cruysautem” en was 9 G groot, „ten welcken voorseyden hofleen van 9 gemeten toebehoort eenen bailliu omme weth ende vonnisse mede te doen als hem van noode wesen sal met syne mannen, tol, vont, bastaerdegoet, boeten van drye ponden paresyse ende daeronder, item behoort ten voorseyde leene thien mansschepen”, samen 36½ G. De vermelde Toortelboom hield het 3de manschap, nl. 10 G in Oostkerke, 300 m ten zuiden van Ter Zale B⁶⁰.

Het bewuste Hof van Aaishove strekte zich uit over Oostkerke en Westkapelle, maar het Hof ter Zale B alleen over Westkapelle. Verder vergist Gilliodts zich aangaande de leenhouders van Ter Zale. In BB 1642, f° 155ro, ontmoet hij J. van Ockerhout als houder van een leenhof van 10 G in Oostkerke. Dit laatste hof lag echter in het 52e Reig 700 m ten westen van Ter Zale B, bij het Schapraaiken (hoeve Lannoye), en bezat tien manschappen. Daardoor komt het dat Gilliodts de leenhouders van dit laatste hof beschouwt als heren van Ter Zale B⁶¹.

In het 34e Reig ligt een leengoed van 10 G (E 722-29) met drie achterlenen, samen 6 G (E 730-36). We geven de voornaamste leenhouders. BB 1365, f° 19vo : Obrecht van Poele; BB 1384, f° 31vo : Adriaan Corbeen; BB 1468, f° 111vo : Olivier de Doncker, „gheseit Sallant”; BB 1642, f° 161vo : Wouter de Bavière; 1660 Joris Vandenberghe; BB nr 4, I, f° 135vo : 1756 Marie Huwyn; 1790 Pieter Allaert. Even ten oosten van het Schuttershof ligt een perceel van 7½ G, dat bestond uit een foncier van 4 G met drie manschappen (E 428-31). Enkele leenhouders : Jan van Kalvekete (BB 1365, f° 19vo); Jan Schoutete (BB 1468, f° 110vo); Aarnout Tant (BB 1501, f° 92ro); Pieter Deschuyter (BB 1672, f° 338ro).

Een leengoed van 4 G (E 211-14; 849) even ten oosten van Kalvekete, met een manschap van 1 G, nl. een deel van de Dorpboomgaard, droeg een bijzondere verplichting. BB 1330, f° 44vo : „Boudin fil. Watier, fil. Lambert Verlauweretten... doet servir Monseigneur; cant il va en were par auwe, se doet li dit Boudin porter 1 blanke lanche et 1 bonghe de fain sour le bort de le neef”. BB 1365, f° 20ro : Alaart van Poele „staet te dienste, als myn heere sine manne ombied, tenen scachte met eenen bondekine hoys”. Verder nog : Pieter Urbaen (BB 1468, f° 109ro); Adriaan Dedoncker, Filip Dhaene (BB 1501, f° 91ro); Pieter Deblende (BB 1642, f° 156vo).

In paragraaf 2 zagen we reeds dat twee stukken leenland van het oorspronkelijke Hof te Reigaarsvliet afgesplitst werden. Het grootste van de twee omvat 18 G in „de 177 G” (B 238-44; 272-75; 278-89) en 71 G in de Noordpolder (B 76-107; 276-308). Margareta van Gistel bezat in 1384 dit leenhof van 89 G. BB 1435, f° 76vo : Guido van Roye, gehuwd met een dochter van Margareta, was leenhouder; „dit leengoed was bewyst vrouwe Mar-

griete, de dochtre myns heeren van Ghistele, vrouwe van Douay, mire vrouwen moeder, over een derde vanden leengoede, bi vrouwe Ysaabeele van Ghistele, harer oudtster zustre”.

BB 1468, f° 115vo : Jan Losschaert⁶²; zoon Anthonis. BB 1501, f° 89vo : Katarina Losschaert; 1528 kleindochter Margareta, gehuwd met Jan van der Vlaminpoorte; zijn dochter Marie huwde met Louis Despars; 1562 dochter Margareta Despars, gehuwd met Willem Foret. BB 1642, f° 153ro : Jakob Dhaene; broer Willem. BB nr 3, f° 32vo : Jakob Desmyter koopt het leen in 1699, Pieter Herny in 1723; in 1734 volgt zijn schoonzoon Filip Hannequin, „schemen der stede van Sluijs”.

Het kleinere leengoed, dat van het Hof te Reigaarsvliet afgesplitst werd, bestond uit twee percelen : 1. 4 G 275 R in het 28e Grev (B 198-200); 2. 8 G 198 R in het 33e Grev (Mollenbilk). In 1384 hield Marie van Gistel deze 13 G. In 1431 verkocht „dame Marie de Ghistele, dame de Bouchout”, aan Jakob Bieze, Brugse poorter, het bewuste leen van ca. 13 G, „gisans en la Mue et la proche de Reinghervliet”⁶³. BB 1435, f° 76ro, vermeldt Lodewijk de Baenst. BB 1468, f° 114vo : Paulus de Baenst. BB 1501, f° 97vo : Adriaan de Baenst; zijn broer Pauwels; zijn zuster Margareta; haar zoon Jan Metteneye volgde; daarna zijn zuster Margareta. Haar zoon Frans Dongnies erfde. Diens 'rechtweer' Jeroom Adournes volgde in 1549. Het leen blijft bij de Adournes totdat in 1699 Pieter Herny het goed kocht. Zijn schoonzoon F. Hannequin volgde (BB nr 3, f° 37ro).

We hebben reeds in paragraaf 3 vermeld dat een stuk leenland van het Hof ter Kalvekete gesplitst werd, nl. 31 G in het 1e Vo, met 250 m van de dijk van de Hoge Polder (A 461-64; 476-98). In 1330 was Pieter van Oostburg leenhouder. BB 1365, f° 7ro : zijn zoon Jakob hield het leen, dat „was ghecocht ieghen mire

vrouwen van Coukelare". BB 1384, f° 32ro : zoon Pieter. Het leen ging over naar Jan de Marscalc f. Willems, die het in 1400 verkocht aan Jan Vandenbroucke f. Pieters, tegen 17 pd. gr.⁶⁴. BB 1435, f° 72ro : Lodewijk Vandenbroucke bezat een leen „dat wilen toebehoorde mer vrouwen Adelicen van Calvekete, vrouwe van Coukelare, ten tiden dat dit leengoed bi haer vercocht, ende wettelike ghespleten was van eenen meerdren leene dat zou houdende was vander Buerch van Brugghe, ende nu toebehoort minen heere vander Capelle", (zie Hof ter Kalvekete). BB 1501, f° 89vo : Kornelis Deboot; Firmin de Lodoso kocht het leen in 1631; zijn zoon erfde. De volgende leenhouders zijn dezelfde als die van Kalvekete.

Het Hof te Veldegoede stond in Heist, even buiten de westgrens van de parochie Westkapelle. Het grootste deel van het hoofdleen ligt in het 28e Eie. In het 24e Reig vinden we nog 8 G foncier. Te Westkapelle lagen 17 manschappen, nl. 10 G in het 48e Reig (F 193-96; 199-205); 207) en 14 G in het 44e Reig (F 450-53; 476; 479-81; 485-87; 489-92; 499-500)⁶⁵. Het leenhof bezat een deel van het molenrecht in Westkapelle, want het trok een rente van 15 pd. par. uit de mote van de Westmolen⁶⁶. Aan Veldegoed behoorde een 'penningrente' van 5 sch. 4 d. par. per gemet, „ende heet de rente ter hanghele", bezet op 35 G⁶⁷, nl. 23 G in het 24e Reig, 12 G in het 8e Reig⁶⁸.

In het 33e Reig te Oostkerke ligt een leen van 9 G, dat „releveert onder de heerlickheydt vanden Graeve van Ayshove ende Cruysautem". Van dit kleinere leenhof hingen tien manschappen af. Leen nr 1 was 4 G in het 34e Reig (E 566-68); nr 2 : 2 G 215 R in het 34e Reig (E 620-25; 674 noord); nr 4 : 200 R in het 51e Reig (E 767); nr 9 : 3 G in het 51e Reig (E 515-16); nr 10 : 50 R te Westkapelle „welck leen men niet en weet als nu aen wie te com-

peteren"⁶⁹. De overige manschappen liggen in de buurt van het hoofdleen⁷⁰. Nota's in de Omm. Reig ca. 1700 vermelden Jan Soete uit Gent als leenhouder.

Het Hof van Uitkerke bezat enkele achterlenen. Leen nr 7 was 7 G in het 44e Reig (F 454; 461-70); hiervan hingen acht manschappen af, samen 12½ G (455-56; 471-75; 593-95). Volgens nota's is in de Omm. Reig was Jacques de Boom ca. 1700 leenhouder. Leen nr 9 omvatte 22 G in het 24e Reig (A 30; 54-57; 61-63)⁷¹. Het Hof van Middelburg bezat twee manschappen in het 48e Reig. Leen nr 128 bestond uit twee stukken, samen 19 G (F 187; 214; 216-23; 233-34). Leen nr 127 was „schuldich te herberghene een paert als men wille". Dit manschap wordt niet gelokaliseerd door het leenregister⁷².

Het Hof van Opschote, gelegen te Oedelem, bezat drie achterlenen te Westkapelle. Leen nr 1 omvatte 18 G. Het stond „ten dienste van te leveren den Heere van Upschote een heervaertpeert wel beslegghen, ghebreijdel, ghesadeld ende ghestalbant, ende dat staet ten dienste van veertich daghen ende nachten, thende vanden welcken men ghestaet dat te leveren een roede landts buijten den stalle, sulcx alst dan is, sonder datmen daerof yet anders heessen mach".

Nota's in RV 15988, 7e en 23e bg, situeren dit achterleen als volgt. Ca. 1700 hield Karel Potvliet 5 G 136 R leen, nl. het Ravestuk, „van Opschote met vijf achterlenen". Vijf percelen worden genoemd „een achterleen van Potvliet" (A 17; A 38-44; A 66-68 midden; F 122-23), samen 9 G. Verder lagen er 5 G in het 9e Reig te Heist⁷³. Leen nr 2 bestond uit een rente 2 pd. par. op percelen te Westkapelle, die niet gesitueerd worden. De houder was verplicht „te bringhen den Heere van Upschote tsynen hove telcken Palmensondach een rydtglavie, de

beste die men vyndt te coopene". Leen nr 3 was 3½ G in het 7e Reig (A 59-64)⁷⁴.

De Hoge Wal in het 33e Reig te Oostkerke vormde een leengoed, „dat men heet ten Doele" (BB 1365, f° 20vo). Van de twaalf achterlenen lagen er tien in het 8e Grev, sámen 9 G (D 601-603; 605-13)⁷⁵. Een nota in Omm. Grev verklaart ca. 1650 aangaande 3 G in het 8e Grev (D 285-86) : „es leen in Stalhille dat hy houdt van thof van Guysen". Ook de Heer van Dudzele kreeg een deel in Greveninge : BB 1672, f° 411vo, vermeldt drie achterlenen in het 9e en 15e Grev, samen 10 G (D 642; 868; 871-876; B 466-67).

De Monnikenpolder bestond voor een groot deel uit feodale grond. We vermeldden reeds het Hof ter Kalvekete (par. 3) en de achterlenen te Knokke (KZ, p. 328). Verder vinden we de Stiebilk, d.i. 22½ G „leen ghehouden van mijn heere de proost van sint Donaes, ende es ghenaeft strijlandt"⁷⁶, en 35 G achterlenen van het Hof van Dudzele (A 327-43; 354-55). Vervolgens verwierf de Heer van Dudzele ca. 55 G in het 4e Vo (A 523-27; 529-35; 555-74). Verder vinden we geen feodale grond in de polders ten oosten van de Graafjansdijk, en ten oosten van de Greveningedijk, behalve in Brixuspolder.

We situeren de voornaamste leenrenten. Het 270ste manschap van de Heerlijkheid van Wijndale bestond uit een „erfvelicke penninckrente sjaers, genaemt Allardinschult". Deel A was 4 sch. par. per G uit 83 G in het 6e, 7e en 23e Reig; deel B 3 sch. par. per G uit 100 G in het 4e, 22e en 37e Reig; deel C 3½ sch. par. per G uit 102 G in het 4e, 5e en 21e Reig⁷⁷. „De leenrente genaemt de Bagijneschuld" lag op 36 G 218 R in het 2e en 4e Reig, nl. 6 sch. 3 d. par. „ende een hin ofte hoen" per G, „telcken sondaghs naer Nieuwjaerdagh"⁷⁸. De Marquetteschuld was bezet op tientallen per-

celen in het 2e, 18e, 19e en 20e Reig. Verder vinden we 'de Meesenschult', een rente aan „de capelrie van Ste Michiels inde kercke van onse Vrouwe te Mesene". De berente percelen waren : 1. 14 G in het 23e Reig, 1 km ten zuiden van Ten Poele (Omm. Reig, f° 171ro-172ro); 2. 23 G in het 7e Reig (Omm. Reig, f° 52vo-58ro).

Tenslotte bespreken we de ammansrechten te Westkapelle. De Heer van Oostkerke bezat „tammanseip van Oostkerke ambocht"⁷⁹. Westkapelle betaalde 2½ pd. gr. aan de „amman vanden ambochte van Oostkercke" wegens „het heirdtgelt opde woonsten staende ten Vrijen⁸⁰. Deze verplichting sloeg alleen op het deel van de parochie dat onder de rechtsmacht van het Vrije lag. De parochie betaalde immers 1 pd. gr. haardgeld aan de amman van het Kanonnikse en het Proostse⁸¹. De rechtsmacht van die heerlijkheden betrof vooral het gebied rond de dorpskom en ten zuiden ervan.

Van het zuidwesten uit vinden we enkele percelen in de Paddenaart, o.a. de hoeven A. Dhondt, G. Van de Sompele en R. Bonte, en de wal van de Westmolen. Ook de noordhoek van het 51e Reig en het zuiddeel van het 34e Reig behoorden bij de twee heerlijkheden. Het grootste deel van het 39e, 38e en 37e Reig vielen onder het Kanonnikse. Een groot deel van het 40e Reig en de Priestrage lagen onder het Proostse. Het Kanonnikse bestreek de noordhoek van het 21e Reig en de oosthoek van het 4e Reig. Maar in de polders van Volkaartsgote en van Greveninge hebben de twee heerlijkheden geen rechtsmacht gekregen.

5. Het tienderecht in Westkapelle

De Graaf heeft het tienderecht in de oorspronkelijke parochies Oostkerke en Moerkerke aan de St.-Kwintinsabdij geschonken. Waarschijn-

lijk verwierven de monniken dit recht weinige jaren na de stichting van de genoemde parochies, d.w.z. omstreeks 1100. Hoe dan ook, de abdij leende reeds vroeg delen van haar recht uit aan derden, o.a. aan het kapittel van de katedraal te Doornik. In de 12de en 13de eeuw groeide het vast grondgebied van de twee moederparochies en van hun dochterparochies, en tegelijk de inkomsten van het tienderecht. Over de verdeling van deze opbrengsten ontstond ca. 1300 een betwisting tussen St.-Kwintins en het kapittel van Doornik. In hoofdstuk 1, paragraaf 8, bespraken we reeds het akkoord dat beide partijen bereikten. Maar de betreffende topografische documenten geven geen details over de verdeling.

Een register van de tiendehoeken van St.-Kwintins precizeerde ca. 1400 het recht van elke tiendebezitter. Hier bespreken we alleen de sekties in de parochies Westkapelle en Mude. Het grondgebied van Westkapelle binnen de Evendijk bestond oorspronkelijk uit vijf hoeken : 1. de Westleed omvatte het 51e Reig (de latere Zaalhoek) en het 52e Reig in Oostkerke; 2. het gewest tussen de Noordwatergang, de Zuidwatergang en de Heerweg vormde de Paddenaart; 3. het gebied tussen de Noordwatergang, de Kalvekedijk en de Rieveldader de Poelhoek; 4. de Westkapelse Hoek grensde enerzijds aan de genoemde drie hoeken, anderzijds aan het Oud Zwin, de Knokse Watergang en de Sakramentsweg; 5. de Commershoek omvatte de rest van het gebied binnen de Evendijk.

In de vijf omschreven sekties was de toestand als volgt : de abdij van „sinte Quintins en Ille, in Vermandois... heift van 8 scoven de 7, ende den achtsten scoof heift capitel van Dornike” als 'manscip'. Het tienderecht was op dezelfde manier verdeeld in de twee sekties ten noorden van de Kalvekedijk : 1. de Vardenaarspolderhoek; 2. de Keuvelhoek gelegen tussen de Kra-

gendijk en de Keuvelwatergang.

Binnen de Greveningedijk lagen aanvankelijk vier sekties : 1. de noordwesthoek heette de Oude Oostdijkhoek; hier behoorde 1/4 aan St.-Kwintins, 1/4 aan de kapellanie van Bonem te Oostkerke, de rest aan vijf personen; 2. de Kruiwagenhoek omvatte de zuidwesthoek van Greveninge en de oosthoek van Hoeke; het register van 1648 vermeldt de volgende rechtshouders : St.-Kwintins 1/2; de pitantie van de abdij 1/4; Andries de la Coste 1/8; Ferdinand de la Torre 1/8; 3. het gewest tussen het Zwin van Greveninge en de Nedere Heerweg kwam aan de pastoor van Mude toe; 4. de rest van Greveninge vormde de sektie Beoostenwege, die „behoord al toe der vorseider abdie”.

Het grondgebied aan beide zijden van het Nieuwland heette Nieuwe Oostdijkhoek, en was verdeeld zoals de Oude Oostdijkhoek. Ziehier de voornaamste rechtshouders in de jongere polders te Mude. In de Boudin Butspolderhoek en de Tantspolderhoek bezat St.-Kwintins 1/2, en de kapellanie van Monem 1/4; in de Maneschijn-, Brixus-, Noord- en de Brugse Polder hadden St.-Kwintins en het kapittel van Doornik elk de helft. De Zoutepanne- en de Robbemoreelpolder kwamen helemaal aan St.-Kwintinsabdij toe. Ook in de Godefroots-, de de Burkels- en de Goeverneurspolder, die ca. 1615 gewonnen werden, bezat „de voornoemde Abdie alleene” het tienderecht⁸².

Het bedoelde recht bestond uit de grote of graantiende en de kleine of vleestiende. De St.-Kwintinsabdij bouwde een schuur, waarin ze haar tiendeschoven liet opbergen. Dit tiendehof stond 400 m ten noordwesten van Oostkerke, langs de weg van Eiebroek naar Westkapelle⁸³. Langs die weg werden de tienden van de parochie Westkapelle aangevoerd. Van de tiendeschuur uit strekte een weg noordoostwaarts tot de Hoekestraat. Dit was 's abts wegh' waar-

langs men de tienden van Mude en Hoeke naar het tiendehof bracht.

De Kwintinsabdij begon, vermoedelijk in de 16de eeuw, haar tienderecht te verpachten. Om de verpachting gemakkelijker te maken, werden de grootste tiendehoeken in kleinere sekties verdeeld. De Zaalhoek werd van de Westleet afgescheiden. Men verdeelde de Paddenaart in Molenhoek, Grote en Kleine Paddenaart, de Poelhoek in West- en Oostpoelhoek, de Westkapelse Hoek in Kerk- en Dorphoek, de Commershoek in Reigaarsvliet- en Kalveketehoek, de Vardenaarspolder in Mastaert- en Kragenhoek, de Keuvelhoek in Schoenmakers- en Palinghoek, de Oude Oostdijkhoek in Dief- en Schillemanshoek, de Nieuwe Oostdijkhoek in Volkaertsgotehoek en Klein Reigaarsvliet Hoek. De overige sekties behielden hun omvang.

De term graantiende kon door de twee partijen ofwel breder ofwel enger geïnterpreteerd worden. Omstreeks 1670 protesteerden de boeren van Westkapelle, omdat de tiendeheffers ook de koolzaadoogst aan het tienderecht wilden onderwerpen. Ze konden echter geen gelijk halen in de vierschaar van het Vrije. In 1672 betaalde de parochie de proceskosten in de zaak tegen „Adriaen Tijbaut cum suis, raekende eenighe saetthiende daerinne dese prochie is ghecondemneert”⁸⁴. De boeren legden zich niet bij deze uitspraak neer. Maar de Hollandse oorlog duwde de zaak naar de achtergrond.

Omstreeks 1655 begon Westkapelle 'de thiendepachters' van de parochie te belasten. Deze belasting bracht jaarlijks 20 tot 25 pd. gr. op. Joos van Huelendonck had de vlees-tiende in pacht. Om te beletten dat de boeren zouden lastig gevallen worden, nam hoofdman Nikolaas Vandenberghe in 1674, tegen 4 pd. gr. per jaar, „den pacht vande corte thiende in dese prochie” van J. van Huelendonck over.

De voornaamste veehouder was toen Jan Vanhove, de boer van de Kalvekete. Op grond van het vermelde tienderecht, nl. wegens „de corte thiende ten laste van sijne schapskudde”, belastte de parochie J. Vanhove jaarlijks met 2 pd. gr.⁸⁵.

In de naam van de gezamenlijke tiendeheffers, bracht Leo de Gheldere de zaak van „de thiende op het coolsaet dat ghesaeit wordt in dese prochie” opnieuw vóór het Vrije. In 1679 betaalde Westkapelle 26 pd. gr. „over de costen vanden selven processe, ghewesen tot laste van dese prochie ter vierschare van desen lande”. De tiendeheffers lieten dadelijk de betrokken personen oproepen. In het Gildenhuis vergaderden de boeren, „in executie sijnde met den berijder van Oostkercke bij laste van dheer Leo de Gheldere, tot doene hemlieden verclaers van sooveele sijlieden hoeden coolsaet opghedaen hadden”⁸⁶.

Daarop besloten enkele parochies samen te werken, en bij de Raad van Vlaanderen beroep aan te tekenen : „het vervolghen van desen processe tot Ghendt”. Samen met „andere prochianen int Noortquartier” betaalde Westkapelle het ereloon van de advocaten in de zaak „rakende de coolsaetthiende jehens d'heer Leo ende Jacques de Gheldere”. De tiendeheffers wonnen echter het proces tegen de boeren „opghedaen hebbende coolsaet, ende daerin sijlieden sijn ghecondemneert opden 21 sporcle 1681”. Het Gildenhuis diende weer als vergaderlokaal, toen „den hooftman met andere prochianen gheexecuteert waeren vanden berijder op het last van Leo de Ghelder”⁸⁷.

Een aantal boeren werden naar Brugge geroepen om in de bewuste zaak te getuigen. Westkapelle betaalde 27 pd. gr. „ande weduwe van Charel de Clercq, taverniere inden Grooten Herdt binnen Brugghe”, als aandeel in de vertering van 34 „persoonen ontboden sijnde uyt

diversche prochien van het Noortquartier, beginnende den 30 december 1681 tot den 16 januarij 1682, de welcke al te samen niet hebbende connen ghehoordt worden, aldaer hebben moeten vernachten". In 1683 zocht men het „adjustement van d'oncosten nopende den processe vande coolsaetthiende", dat gevoerd was samen met „de andere 7 medeghevoughde prochien"⁸⁸.

De parochie voldeed aan J. van Huylen-donck nog steeds „den naerpacht vande vlees-thiende ofte cortethiende", ook geheten „de lammer of vleesthiende"⁸⁹. Het duurde tot 1688 eer men de totale som van de onkosten van 'de coolsaetthiende' berekend had. 'De quote' van Westkapelle bedroeg 202 pd. gr. De ontvan-ger van de parochie kon echter, vanwege Oost-kerke, Moerkerke en St.-Katarina-bij-Damme, hun verschuldigd aandeel „in materie vande coolsaetthiende" niet verkrijgen⁹⁰.

De parochies Zuienkerke, Lissewege, Heist, Mude, Lapscheure en Westkapelle procedeerden verder. Jakob de Brouckere, de ontvan-ger van Zuienkerke, nam de leiding op zich. West-kapelle droeg het vijfde deel van de onkosten. De zes parochies wonnen in 1691 dit nieuw proces voor de Raad van Vlaanderen, maar L. de Gheldere appelleerde 'int volle hof'⁹¹. De Negenjarige Oorlog onderbrak deze zaak. In 1700 betaalde Westkapelle weer een deel „in d'oncosten van het proces coolsaethiende". De Spaanse Successieoorlog bracht weer uitstel. RPW 1712-13, f° 35ro, en 1716-17, f° 34ro, boeken nog een uitgave voor de bewuste zaak. Daarna vernemen we niets meer over 'de cool-saetthiende'.

We wijzen er nog op dat in de tweede helft van de 17de eeuw de tiendehoeken van West-kapelle en van het geannexeerde deel van Mude geleidelijk in kleinere sekties verdeeld werden. RPW 1729-30 geeft de lijst van de toenmalige

26 tiendehoeken : Zaalhoek, Grote Paddenaart, Kleine Paddenaart, Molenhoek, Westpoelhoek, Oostpoelhoek, Kerkhoek, Dorphoek, Reigaars-vliethoek, Kalveketehoek, Mastaerhoek, Kra-genhoek, Schoenmaekershoek, Stiebilkhoeck, Palinghoek, Volkaertsgotehoek, Kruiwagen-hoek, Westschillemanshoek, Oostschillemans-hoek, Westdiefhoek, Oostdiefhoek, Klein Rei-gaarsvliet Hoek, St.-Annakerhoek, Butspol-derhoek, Kromme Dijk Hoek, Brugse Polder Hoek.

1 Debo 267 : ensel, einsel, knipwaag, balance romaine

2 RV 153, Rek. 1416-17, f° 36ro.

3 BB 5, I, f° 221ro.

4 KZ, p. 327 en 415. Nu blijkt dat dit leengoed zijn naam ontleende aan de familie van Straten, die het bezat in het begin van de 15de eeuw.

5 BB nr. 5, I, f° 188ro.

6 BB nr. 5, fo 202vo.

7 Jonckheere 1027, Manschappen Arzele, f° 5vo.

8 Mestdagh, nr. 1311 (± 1775).

9 RV 15983, f° 458ro.

10 J. De Smet, Soc. d'Em. Brugge, CV, p. 204-211 (1968).

11 E. Warlop, Soc. d'Em. Brugge, CVI, p. 172-175 (1969).

12 KZ, p. 329.

13 BB 5, I, f° 69vo.

14 RV 16013, Omm Reig, 24e bg, nota 17e eeuw.

15 ABB, Reeks A, Doos 37 B, Rek. Eie 1387-88 : (de weg) „van Vranzele dreve tot Cruushille" (te Lissewege); ibidem, Rek. Eie 1389-90 : (de weg) „tusscen den dorpe van Lisweghen ende Vranczele". Het Hof ten Walle, oorspronke-lijk Vranczele staat in 59e Eie, bij de grens van Uitkerke.

16 L. Gilliodts, Bourg Bruges I, 451.

17 BB 5, I, f° 193vo.

18 Gilliodts 32, f° 560ro : „heere van Zoetschore".

19 Gilliodts 32, f° 560ro. Zie J. Pollet, Toponymie van Meetkerke, p 12.

20 Aanw. 3721, Terrier van „de heerliche van Ghistele", f° 51vo-54ro (1549).

21 ABB, F 268, Tiendeverpachting 1657.

22 RV 4656, RPR 1657-58.

23 RV 4656, RPR 1661-62. Ramskapelle was in 5 hoeken verdeeld : Duiveketehoek, Lange Hoek, Neringhoek, Oost-ramskapelse Hoek en Quitterhoek.

24 BB 1501, f° 99ro.

25 STP, p. 244 en 307.

26 STP, p. 229, en Toponimsche Kaart.

27 STP, p. 216-217.

28 HE, p. 370-373.

29 Gilliodts, Coutumes Bourg de Bruges I, 277.

30 F. Priem, Documents des archives de la Flandre-Occidentale à Bruges.

- 31 De Flou XIII, 409, uit ADN 2 B 1562. E. Strubbe, Egidius van Breedene, vermeldt Gervasius Tobbin die in 1234 de Marquettepolder te Moerkerke hielp winnen.
- 32 Vermoedelijk ridder Hendrik Tant (Priem o.c., p. 36).
- 33 BB 1384, f° 32vo en 33vo.
- 34 De Flou XIII, 406, vermeldt begin 14de eeuw: „vrouwe Ysabele van Reingaersvliete, nonne in Sparmailgen”.
- 35 Gilliodts, o.c., p. 278.
- 36 RK 13706, RBB mei-sept. 1462, f° 62ro.
- 37 BB 1501, f° 98vo.
- 38 Gilliodts, o.c., p. 280.
- 39 Aanw. 3712, Omm. Kalvekete, kopie 1723, f° 1ro-6vo.
- 40 Wat. 717, f° 304vo: „de leenrente van Joachim Christiaens in de Steenstraete tot Brughe” (nota ± 1700).
- 41 BB, nr. 6, I, f° 355vo-371ro.
- 42 M. Coornaert, De zeewering van de Oudemaarspolder, R. d. P. 8e jaar, nr. 2, 3 en 4; zie p. 118 en de kaart van de polder, waarop we het bezit van Kalvekete en andere leenhoven aanduiden.
- 43 BB 1672, I, f° 363vo-364vo.
- 44 KZ, p. 327-328 en Toponomische Kaart.
- 45 KZ, p. 329.
- 46 KZ, p. 45.
- 47 Aanw. 3712, f° 5ro-5vo.
- 48 De Flou VI, 1197.
- 49 KZ, p. 153.
- 50 Aanw. 3712, f° 6ro.
- 51 Gilliodts, Cont. Bourg Bruges I, 142.
- 52 BB 1672, f° 345vo-351vo; KZ, p. 329.
- 53 Zie ook STP, p. 215.
- 54 BB 1384, f° 32ro.
- 55 BB 1468, f° 112vo.
- 56 RK 13716, RBB 1543-44, f° 14ro.
- 57 BB 1672, f° 351vo.
- 58 Gilliodts, o.c., p. I, 276.
- 59 Gilliodts, o.c. I, 397.
- 60 Mestdagh, nr. 1928 (± 1760).
- 61 Gilliodts, o.c. I, 397.
- 62 De genoemde kocht het leen in 1447 (RK 13701, RBB jan.-mei 1447, f° 96ro).
- 63 RK, RBB sept. 1431 - jan. 1432. f° 54ro.
- 64 ADN, Serie B 6592, nr. 9.
- 65 BB 1642, f° 217ro-218vo.
- 66 HE, p. 374. Mestdagh, nr. 477.
- 67 BB 1435, f° 77vo. De rente vormde eerst een afzonderlijk leengoed. BB 1330, f° 14vo: „Damoiselle Cateline, femme de Jehan de le Hanghele, tient en fief environ de 10 lb. par. en rentes, gisant en Waescapelle”.
- 68 Omm. Reig. f° 179ro-181vo. KZ, p. 327.
- 69 Omm. Reig. situeert een perceeltje van 50 R leenland in de noordwesthoek van het 28e Reig.
- 70 Mestdagh, nr. 1928 (± 1750).
- 71 Uitkerke, p. 83-84.
- 72 RAG, Middelburg, nr. 3, Reg. „manscepen ghehouden vanden hove van Middelburch in Vlaendren”, f° 63ro (1484). Idem, nr. 4, f° 128ro.
- 73 HE, p. 375, en de letter U op de Toponomische Kaart.
- 74 BB 1642, I, f° 171ro.
- 75 BB 1672, f° 344ro.
- 76 ABB, G 373, Ligger van „tcanueniclant” (± 1540), f° 1ro: leenhouder was toen Jan de Boodt, opvolger van Ambrosius de Boodt.
- 77 RAB, Fonds Wijnendale, nr. 8 C (1735).
- 78 Aanw. 2272, Rek. 1789.
- 79 BB 1384, f° 31ro.
- 80 RPW 1676-77, f° 6vo.
- 81 De twee heerlijkheden hadden een eigen dienaar in Westkapelle: (in 1654) „Jan Devos officier ten Prooschen ende Caneunincskhen” (Proostse, nr. 1567, f° 162ro).
- 82 Oud Kerkarch. 416, Reg. Tienden ± 1400, f° 1ro-7vo; Reg. 1617, f° 82vo-83ro; 135vo-138ro.
- 83 R. De Keyser, R. d. P. 4e jaar, nr. 2, p. 63-67.
- 84 RPW 1671-72, f° 5ro. Ook Ramskapelle deed uitgaven wegens „het proces vande saetthiende jehens die van het capytel van St. Donaes” (RPR 1669-70).
- 85 RPW 1674-75, f° 3vo.
- 86 RPW 1678-79, f° 7vo; 1679-80, f° 6ro.
- 87 RPW 1679-80, f° 5ro en 8vo.
- 88 RPW 1681-82, f° 9ro; 1683-84, f° 7vo.
- 89 RPW 1683-84, f° 6ro; 1684-85, f° 6ro.
- 90 RPW 1688-89, f° 8vo; 1690-91, f° 11ro.
- 91 RPW 1691-92, f° 9vo; 1692-93, f° 8ro en 14vo.